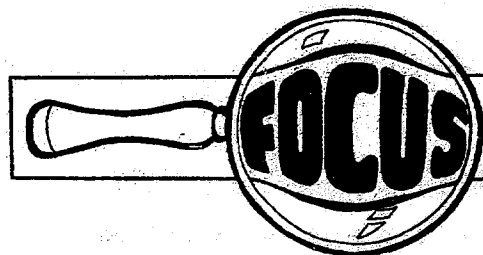

890424 035

BVD/SBP

- rapportage over internationale feiten en achtergronden die van belang kunnen zijn voor de binnenlandse veiligheid

A89/007 CO:2100934

17 april 1989

NIEUWE PRESIDENT IN TSJECHOSLOWAKIJE?

Begin maart werd de Tsjechoslowaakse president Gustav HUSAK door een hersenbloeding getroffen. Volgens mededelingen van bevriende zijde is de voormalige partijleider waarschijnlijk niet langer in staat zijn ambt als staatshoofd uit te oefenen. Hiermee dient zich een nieuwe wijziging aan in de machtsverhoudingen binnen de politieke top van de CSSR, waar in 1988 reeds menige stoelendans werd uitgevoerd. De huidige CC/KSC-secretaris voor economische aangelegenheden Jozef LENART heeft volgens de meeste Westerse waarnemers de beste papieren om HUSAK als president op te volgen.

NIEUWE PRESIDENT IN TSJECHOSLOWAKIJE?

Op 7 maart jl. werd door de Tsjechoslowaakse minister-president Ladislav ADAMEC openbaar gemaakt dat president Gustav HUSAK ziek was. Inmiddels is bekend geworden dat het staatshoofd begin maart door een hersenbloeding is getroffen en waarschijnlijk niet meer in staat is zijn ambt waar te nemen. HUSAK had in december 1987 als partijleider plaatsgemaakt voor de huidige secretaris-generaal van de Tsjechoslowaakse Communistische Partij (Tsjechoslowaaks acroniem: KSC) Milos JAKES. Het werd hem toen vergund zijn ambtstermijn als president van de CSSR (tot voorjaar 1990) uit te dienen, maar door zijn huidige ziekte zal hij vermoedelijk niet langer in functie kunnen blijven.

Een eventuele aflossing van HUSAK impliceert een nieuwe wijziging van de machtsverhoudingen in de politieke top van de CSSR, die in 1988 menige stoelendans onderging. De eerste ronde van de grootste reeks kaderwijzigingen sinds de Praagse Lente vond plaats in de aprilmaand van dat jaar, toen de samenstelling van de hoogste organen van de KSC en de Slowaakse CP op een aantal plaatsen werd gewijzigd en de regeringsapparaten van de CSSR, Tsjechie en Slowakije een omvangrijke herstructurering ondergingen. Zo mogelijk nog belangrijker was de tweede mutatieperiode in oktober, die zich eveneens uitstreckte over partij en regering op federaal niveau en in de deelrepublieken Tsjechie en Slowakije. Grote verliezer was toen minister-president en KSC-Presidium Lubomir STROUGAL, die al zijn topfuncties verloor omdat hij waarschijnlijk te nadrukkelijk voor hervormingen had gepleit. De dogmatische geleerden van de KSC ondergingen vervolgens in december een stevige aderlating met het vertrek van de orthodoxe partij-veteraan BILAK uit de politieke top van de KSC, formeel om leeftijdsredenen, maar in werkelijkheid vrijwel zeker ter compensatie van het verlies dat de hervormingsgezinde partijvleugel met de val van STROUGAL had geleden.

Uit betrouwbare bronnen is gebleken dat het grote aantal mutaties in 1988 onrust heeft veroorzaakt in de partij- en regeringsorganen op federaal en regionaal niveau. Vele middenkaders, die in de loop van de jaren tachtig carrière hebben gemaakt, zagen van de ene op de andere dag hun beschermheren uit de politieke top verdwijnen of van positie veranderen. Dit heeft er toe geleid dat bij talrijke functionarissen een grote onzekerheid over de eigen positie is ontstaan, waardoor in de praktijk steeds nadrukkelijker aan het streven naar behoud van de eigen functie de hoogste prioriteit wordt gegeven. Uit vrees dat het maken van fouten meer dan ooit het risico van functieverlies vergroot, is in menige partij- en overheidsinstantie het niet ontplooiën van initiatieven en het routinematig afhandelen van de dagelijkse zaken inmiddels tot een schone deugd verheven* .

Uit het voorafgaande moge blijken dat de politieke machtshebbers in Praag een adempauze goed kunnen gebruiken. Het is daarom nog maar de vraag in hoeverre het vroegtijdig vrijkomen van de presidentszetel van HUSAK hen wel gelegen komt.

Als meest waarschijnlijke opvolger van Gustav HUSAK wordt door vrijwel alle Westerse waarnemers de Slowaak Jozef LENART genoemd. LENART werd in april 1988 door KSC-leider JAKES in het CC-secretariaat van het KSC opgenomen, waar hem de portefeuille van economische aangelegenheden werd toebedeeld. Sinds het

*Op dit moment kan nog niet beoordeeld worden in hoeverre de Tsjechoslowaakse inlichtingen- en veiligheidsdienst, die in zijn dagelijks functioneren sterk afhankelijk is van de medewerking van diverse overheidsinstanties, in zijn opereren van dit verschijnsel hinder ondervindt.

vertrek van Vasil BILAK uit de hoogste organen van de KSC in december 1988 is LENART zich als CC-secretaris ook bezig gaan houden met internationale zaken en de buitenlandse betrekkingen van de KSC. Van januari 1970 tot april 1988 was LENART eerste secretaris van de Slowaakse CP, een functie waaraan het lidmaatschap van het KSC-Presidium verbonden is. Voor de Praagse Lente functioneerde hij als ministerpresident van de CSSR.

Voor de kansen van LENART om in de voetsporen van HUSAK als staatspresident te treden pleit, dat hij geen deel uit maakte van het groepje orthodoxe Tsjechoslowaken dat betrokken was bij de voorbereiding van de Warschaupaktinterventie in augustus 1968, waarmee de Praagse Lente werd beëindigd. Ook heeft hij in tegenstelling tot menige andere functionaris in de huidige top zijn sporen verdiend zonder in de navolgende periode al te openlijk met de Sovjetrussische invallers te koketteren. Hierdoor heeft hij zich in de ogen van de Tsjechoslowaakse bevolking niet gecompromitteerd en kan hij wellicht - zeker in Slowakije - op enige sympathie rekenen.

Vooralsnog is onduidelijk wanneer LENART als nieuwe president van Tsjechoslowakije zal aantreden. Krachtens artikel 64 van de grondwet van de CSSR kan het parlement een nieuw staatshoofd kiezen als de zittende president zijn ambt langer dan een jaar niet kan uitoefenen. Een eerste gelegenheid deed zich voor tijdens de voorjaarszitting van het parlement, die dit jaar op 21 en 22 maart gehouden werd, maar niet resulteerde in de verkiezing van een nieuw staatshoofd. Opvallend waren op 17 maart wel de routinematige aankondigingen van buitenlandse reizen van Tsjechoslowaakse topfunctionarissen na afloop van de wekelijkse zitting van het KSC-Presidium. Ten aanzien van LENART werd medegedeeld dat hij op uitnodiging van de Franse CP als CC-secretaris op 18 en 19 april een bezoek aan Frankrijk zal brengen. Hieruit mag worden geconcludeerd dat een eventuele verkiezing van LENART tot president wellicht nog enige tijd op zich laat wachten.

Niet minder opmerkelijk was overigens de gelijktijdige mededeling dat partijleider JAKES op 10 en 11 april een staatsbezoek aan Syrië zou brengen. Een enkele Westerse waarnemer heeft hieruit vrijmoedig afgeleid dat niet LENART, maar JAKES het nieuwe Tsjechoslowaakse staatshoofd zal worden. Hoewel de combinatie partijleider-staatshoofd in Oost-Europa niet ongebruikelijk is (zie: HONECKER in de DDR, JARUZELSKI in Polen, CEAUSESCU in Roemenie en ZHIVKOV in Bulgarije), is een dergelijk scenario in de CSSR toch onwaarschijnlijk. Alle politieke topfuncties zouden dan in handen van Tsjechen komen (JAKES is een Tsjech, evenals parlamentsvoorzitter INDRA en ministerpresident ADAMEC), waardoor het machtsevenwicht in de politiek te zeer ten nadele van de Slowaken zou worden verstoord.

Als LENART daadwerkelijk tot president wordt gekozen, zal daarop onvermijdelijk een nieuwe reeks van personele mutaties volgen. In Praag circuleren geruchten dat ministerpresident ADAMEC de nieuwe CC/KSC-secretaris voor economische aangelegenheden zou worden. De huidige vice-premier URBAN zou dan regeringsleider worden, terwijl minister van Buitenlandse Handel STERBA op zijn beurt weer de vrijkomende functie van URBAN zou gaan bekleden. Op dit moment kan niet beoordeeld worden hoe sterk de kaarten van ADAMEC, URBAN en STERBA daadwerkelijk zijn. In ieder geval dient aangetekend te worden dat ADAMEC slechts ruim een half jaar minister-president is. Een overstap naar het CC-secretariaat binnen zo'n korte periode is voor Tsjechoslowaakse verhoudingen zeer ongewoon.

Overigens is het nog maar de vraag of met een verkiezing van LENART tot president en de daarmee verbonden mutaties de rust in de politieke top van de CSSR zal wederkeren. Ondanks de door hem in 1988 doorgevoerde functionarisswisselingen op nationaal niveau en in de deelrepublieken Tsjechie en Slowakije is partijleider JAKES nog steeds gedwongen om zeer onzichtig te manoueveren tussen een orthodox-dogmatische meerderheid en een heterogeen-

hervormingsgezinde minderheid van partijkaders. Daarbij is hij steeds sterker gaan steunen op de KSC-presidiumleden INDRA (tevens parlamentsvoorzitter) en HOFFMANN (tevens CC-secretaris voor partijorganisatie- en kaderaangelegenheden), met wie hij in feite een traditioneel-conservatief georiënteerde troika in het centrum van de politieke macht heeft gevormd. In deze politieke constellatie is het nog verre van duidelijk of en in welk tempo Praag het pad van de perestroika op zal gaan. Een kleine taxatiefout van JAKES zou hem te zeer van een van beide partijvleugels kunnen vervreemden, waardoor zijn leiderschap op het spel kan komen te staan.

Vooraf de relatief jonge partijleider van Praag STEPAN (jaargang 1945) heeft de afgelopen maanden weinig onbenut gelaten om door een opvallend optreden en opmerkelijke uitspraken in binnen- en buitenland de aandacht te trekken. Door menige Westerse waarnemer is hij afgeschilderd als een uiterst eerzuchtig 'hardliner', die er niet voor schroomd zich op gepaste momenten een trouw aanhanger van de door GORBACHEV bepleitte perestroika te tonen. Hoewel hij in menig opzicht een tegenpool van de doorgaans omzichtig opererende JAKES is, geldt hij nu reeds als diens kroonprins die ongeduldig op een uitglijder van de heersende vorst wacht.

Tegen deze achtergrond is het niet erg aannemelijk dat de periode van relatieve onrust in de politieke top van de CSSR, die met het aftreden van HUSAK als partijleider in december 1987 begon, met diens aftreden als president binnenkort zal eindigen.